

Дружба: Друзів біда випробовує. Приятеля легше знайти, ніж зберегти. Дружби дружбою шукають. Дружній череді і вовк не страшний. Берись дружно не буде сутужно. Шукай друга не багатого, а доброго.

Безкорисливість, щирість: Добрий чоловік людям добро чинить і нікому не хвалиться. Той мені брат, хто моему добру рад.

Облесливість, підступність: Від солодких слів буває гірко. Добре говорити, а зле творить.

Висновки... Таким чином, у процесі аналізу казок точно і образно передавати почуття і стан персонажів творів, аналізувати їхні вчинки, співпереживати, висловлювати свою думку з приводу прочитаного учням допомагає уміло використана емоційно забарвлена лексика типу *сердечний, відвертий, доброзичливий, людяний, щиросердний, чемний, порядний, байдужий, черствий, пихатий, бездушний, підступний, жадібний, довірливий, мудрий, скромний, справедливий, невдячний, жалісний, душевний, терплячий, огидний, хижий, зневажливо, захоплено, ганьба, боязкий, безжалісний, надійний, корисний, рішучий, вдячний, нероба, ледар, сум, страх, честь, щастя, кривда, спокій, ніжність, насолода, піклування* тощо, а морально-етичні бесіди за текстами збагачують соціальний досвід дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко Н. Експресивна лексика в поезії В.Стуса // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С.585-586.
2. Бойко Н. Експресивна лексика та її лексикографічна інтерпретація // Диво слово. – 2000. – № 7.
3. Психологія: Підручник для педагогічних вузів / За ред. Г.С.Костюка. – К.: Рад. школа, 1968. – 568 с.
4. Сухомлинський В.О. Павлівська школа // Вибр. твори: В 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1997. – 670 с.
5. Ткаченко Г.К. В.О.Сухомлинський про виховання любові до рідного слова // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 4. – С.17-19.
6. Шевчук Т. Виховання емоційної культури молодших школярів // Початкова школа. – 1999. – № 3. – С.5-6.

Анотація

Г.А.Ткачук

Обогащение речи младших школьников эмоционально окрашенной лексикой в процессе анализа сказок на уроках чтения

В статье показано, как в процессе анализа сказок на уроках чтения обогащается речь младших школьников эмоциональной лексикой, что дает им возможность выразить позитивную или негативную оценку, а также отношение к прочитанному.

Ключевые слова: эмоционально окрашенная лексика, обогащение и выразительность речи, эмоционально-оценочные суждения.

Summary

Н.О.Ткачук

The enrichment of primary schoolchildren's speech with emotionally coloured lexis in the process of fairy-tales analysis during the lessons of reading

The article is devoted to the problem of enrichment of the primary schoolchildren's speech with emotionally coloured lexis in the process of fairy-tales analysis during the lessons of reading. Such kind of lexis helps them to formulate their emotional judgment of evaluation, to express their attitude to the read material.

Key words: emotionally coloured lexis, enrichment and expressiveness of speech, emotionally-estimating statements.

Дата надходження статті до редакції

„2” лютого 2007р.

УДК 39/477:37.036

В.І.ФОЛЬВАРКОВА-ПЛАХТІЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ ДО РОЗВИТКУ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ СЛОВА І ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В статті досліджуються теоретичні засади підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти до розвитку моральної свідомості учнів засобами слова і дитячої літератури.

Ключові слова: рівні морального розвитку, моральна поведінка, моральна свідомість, моральне виховання, гуманістичні цінності, моральна норма, словесне виховання.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Розвиток дітей та молоді в нашій державі відбувається у складних соціокультурних умовах і на процес виховання значно впливають всі економічні та політичні суперечності, невірноваженість соціальних процесів, криміногенність суспільства. Тому головним завданням освіти ХХІ століття є відродження людського в людині,

вивершення індивідуальності, її духовне вдосконалення, розвиток свідомого і творчого ставлення до життя.

Процес демократизації нашого суспільства органічно пов'язаний із гуманізацією відносин у всіх сферах соціального життя. За таких умов активним суб'єктом стає людина, яка насамперед керується у своїй суспільно корисній діяльності та поведінці гуманістичними цінностями, має високий рівень моральної свідомості та самосвідомості, відповідальності.

Причини такого стану різні, але чи не найголовнішою є та, що сучасна школа, в тому числі й початкова, захопившись дидактичними інноваціями, забула, що будь-який вид діяльності педагога має носити виховуючий зміст.

У зв'язку з цим підготовка майбутніх учителів до наповнення учбового процесу виховним змістом є важливою педагогічною проблемою. Педагоги лише тоді сприятимуть усвідомленню вихованцем об'єктивної реальності як „світу духовної людини”, тільки тоді зможуть ввести його у поле моральної культури, виховати гуманність, коли самі розумітимуть механізми розвитку свідомості та умітимуть добирати оптимальні засоби морального виховання на уроці та в позаурочній роботі.

Сучасна наука, в тому числі і теологія, стверджують, що розвиток дитини розпочинається ще в утробі матері. Ультразвукові дослідження стану плода показують, як він реагує на звук, дотик, як разом з матір'ю переживає стан тривоги, радості, страху тощо. З другої половини внутріутробного розвитку немовля заспокоюється, коли мати чи інші близькі люди починають промовляти до нього ніжні лагідні слова, фрази, співають чи включають музику...

У даному контексті Євангелійське від Івана: „Спочатку було Слово, а Слово у Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було напочатку. Усе через нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без нього” [3, 43] привертає до себе увагу не тільки теологів, а й філософів, психологів, медичних працівників, педагогів і батьків, мовознавців і письменників, віруючих і атеїстів. Хтось прочитав її буквально, хтось бачить тільки міфологічну алегорію, хтось робить гіпотетичне припущення щодо космічного походження і впливу на наше життя на усіх його стадіях слова – логоса, а фізики конструюють апарати, які виявляють істинну силу якості слова, проводять експерименти і отримують вражаючі результати.

Майбутні учителі мають усвідомити, що виникнення людини розумної, здатної спілкуватися, безпосередньо пов'язане із зародженням свідомості, якої поза мовою не існує, так як і мови поза свідомістю. Завдяки мові свідомість формується і розвивається не тільки як фізіологічне явище, а і як свідомий продукт життя суспільства. Через слово ми відкриваємо для себе світ, через слово розвиваються органи чуття, формується свідомість людини. І тільки ми відповідальні за промовлене подумки чи озвучене нами слово.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Пошуки методологічної та теоретичної бази досліджуваної проблеми показали, що процес морального розвитку людини через слово завжди на вістрі думки людей мислячих, а особливо – предметом роздумів філософів-етиків, психологів і педагогів минулого – Протагора, Сократа, Аристотеля, Платона, І.Канта, Г.Сковороди, М.Бердяєва, В.Духновича, К.Ушинського та ін. Фундаментальні ідеї морального розвитку засобами словесного впливу на особистість розроблялися Ш.Амонашвілі, Л.Виготським, Л.Кольбергом, І.Коном, Ж.Піаже, В.Сухомлинським, С.Якобсон та ін.

Важливий вклад у розробку теоретичних і прикладних проблем формування моральної свідомості, зокрема її ціннісної, емоційної та когнітивної сфер, внесли праці І.Беха, Л.Божович, М.Боришевського, О.Кононко, І.Мар'єнка, Н.Монахова, Л.Рувинського, М.Сметанського, О.Сухомлинської та ін.

Питання моральної поведінки як практичної сторони моральної свідомості вивчали І.Каїров, В.Оржиховська, Я.Рейковський, Н.Рібакова, Є.Суботський.

Літературу як засіб всебічного виховання, розвитку учнів вивчали О.Білецький, Н.Волошина, А.Каніщенко, Л.Кіліченко, С.Ковальчук, А.Костецький, Г.Сагач, О.Савченко, Н.Скрипченко, А.Терновський, Ю.Ярмиш та ін.

Формулювання цілей статті... Аналізуючи наявну психолого-педагогічну літературу, яка прямо або опосередковано пов'язана з проблемою моралі, ми помітили, що питання механізмів розвитку моральної свідомості як інтегративного психолого-педагогічного явища засобами слова системно не вивчено. Феномен формування моральної свідомості засобами художньої літератури не став основним предметом вивчення в жодному з педагогічних досліджень. Нез'ясованими залишаються шляхи удосконалення процесу формування моральної свідомості особистості засобами слова, дитячої літератури.

Саме це спонукало нас вивчити та узагальнити механізми впливу слова і дитячої літератури на формування основ моральної свідомості особистості.

Тому завданням цієї статті є дослідження теоретичних засад місця і ролі слова та дитячої літератури у формуванні основ моральної свідомості особистості з метою підготовки майбутніх учителів початкової школи до даного виду педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу... У процесі практичної діяльності людина взаємодіє з навколишнім світом, вплив якого відбивається в її свідомості у вигляді живих вражень, образів, понять, які мають назви. У свідомості залишається слід від того, що на нас впливає. Цей слід і є нашими знаннями про світ, про наш особистий досвід, який узгоджується з пізнанням та досвідом інших людей. Знання і враження про дійсність існують у прихованому стані. В міру потреб вони оживають, виносяться у фокус свідомості. Цей процес відбувається під впливом зовнішнього подразника, найчастіше слова як сигналу сигналів. „Слово – мовна одиниця, що являє собою звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу” [18,143]. Слово є найменшою смисловою одиницею мови. Це єдність відхилених і конкретних, загальних та індивідуальних, нейтральних та емоційно забарвлених значень, і нічим іншим його не заміниш.

В.О. Сухомлинський, знаючи, яку необмежену владу має над людиною слово, відстоював його право бути провідним засобом і методом у педагогіці. Він вважав, що виховання словом – найскладніше і найважче в цій науці „Мистецтво виховання включає насамперед мистецтво говорити, звертатися до людського серця. Я твердо переконаний, що багато шкільних конфліктів, які нерідко закінчуються великою бідю, починаються з невміння вчителя говорити з учнями” [19].

Слово, особливо образне слово, здавна мало великий вплив на свідомість українців в силу їхньої ментальності. При належному науковому підході та системній організації процесу формування моральної свідомості саме слово, вплетене в канву казки, пісні, оповіді, вірша, легенди має особливий моральний вплив на особистість, підіймає її свідомість до вищих рівнів, стає дієвим засобом морального виховання.

Тому сьогодні перед учителем стоїть дуже важливе завдання: досконало оволодіти вербальними методами і прийомами роботи з учнями, а це значно важче, ніж працювати з комп'ютером.

Л.Виготський, вивчаючи вищі психічні функції, зокрема мислення і мову, дійшов висновку, що вони є ключем розуміння природи людської свідомості. Мова така ж давня, як і свідомість, мова є практична, існуюча для інших людей, а отже, і для самого себе свідомість. Не тільки думка, а й вся свідомість, її розвиток пов'язані з розвитком слова: „Свідомість відбиває себе в слові, як сонце в малій краплинці води. Слово належить свідомості, як малий світ великому, як жива клітина організму, як атом космосу. Воно і є малим світом свідомості. Усвідомлене слово є мікрокосм людської свідомості” [8, 301].

О.Леонт'єв, досліджуючи психологічні механізми свідомості, зауважує, що процес її виникнення – це шлях від сприйняття суб'єктом психічного образу (через діяльність і комунікативність) до виникнення внутрішніх дій та операцій у мозку. Психічний образ у мозку людини викликається слуховими, зоровими, дотиковими, смаковими, нюховими та іншими аналізаторами. На початковому етапі процесу творення психічного образу свідомість може бути без слова, але через якусь мить включається механізм внутрішнього або зовнішнього мовлення, яке супроводжує мислительну діяльність людини [10, 169-173].

Завдяки співпраці мови і мислення психічний образ через діяльність, зокрема комунікативну, усвідомлюється людиною.

Так слово стає причиною, засобом та наслідком виникнення мислення і свідомості. Важливого значення у формуванні свідомості набуває зміст слова. Адже свідомість в цілому має смислову побудову: „Смислотворча діяльність значень приводить до відповідної смислової побудови самої свідомості” [11, 165].

Під смисловою побудовою свідомості ми розуміємо її суспільні форми: правову, національну, громадянську, моральну, релігійну, естетичну тощо.

Щоб запрацювали форми суспільної свідомості, необхідно, аби психічний образ набув певного смислу.

Психічний образ, як правило, – це синтетичне утворення, але в ньому переважає одна з ознак, яка заставляє запрацювати ту чи іншу або одночасно кілька форм суспільної свідомості.

Якщо моральна свідомість – це ідеальне відображення і впорядкування реальності власне моральної, тобто моральної практики і моральних відносин, то психічний образ, який би спонукав процес її формування, мав би мати ознаки принаймні однієї з двох основних категорій моралі – добра чи зла.

Моральна свідомість формується під впливом сукупності певних норм, заборон та вимог, що регулюють людську діяльність і поведінку. Вона виявляється в моральних принципах,

моральних мотивах, ціннісних орієнтаціях, моральних ідеалах особистості. Всі вищезазначені структурні одиниці моральної свідомості є породженням людського розуму і слова.

Що ж являє собою моральна норма?

Це елементарна форма вимоги морального змісту, певний взірць поведінки, що відбиває усталені потреби людського співжиття і відносин та має обов'язковий характер [21, 80]. Ми б додали, що моральна норма – це словесна форма вимоги, яка виражається в таких засторогах: „не убий”, „не вкради”, „не кажи неправду”, „поважай батьків”, „повертай борги” тощо.

Особливу роль у формуванні моральної свідомості відіграє словесне виховання.

„Слово... Як воно потрібне дитині кожної хвилини – і тоді, коли вона навчається, і коли втішається радіощами життя, і тоді, коли її серце стискає сум” [17, 161]. У цих словах В.Сухомлинського криється глибинна значимість слова в житті дитини. Молодші школярі, безмежно довіряючи дорослим, кожному фразу з їх уст сприймають як істину. Це ознака того, що у цьому віці авторитет дорослого, а отже, і його слова, для дитини понад усе.

Але, якщо словесне виховання не має виходу на життєву ситуацію, на добродійну діяльність, воно втрачає виховний сенс. „Бережіть дитину від добродійного марнослів'я і солодких теревенів, – закликає В.О.Сухомлинський, – хай добро живе у душі, у вчинках, а не на язичі. Серце болить, коли бачиш, як у багатьох школах вихователі заохочують пустопорожнє базікання про доброту замість того, щоб запалити вогник людяності і доброти, який би, образно кажучи, освітлював зсередини дитяче серце” [17, 322] .

Із вчення Л.Кольберга про шість стадій та три рівні морального розвитку особистості відомо, що моральна свідомість людини проходить шлях від передсоціального рівня через соціальний до автономного [20]. Вивчивши стан сформованості моральної свідомості молодших школярів, ми побачили, що більшість їх у віці 7-10 років за своїм моральним розвитком перебуває на третій стадії другого рівня. А це означає, що в їх житті важливого значення набуває моральний авторитет старшого. Діти бачать у батьках, вчителів, вихователів, інших близьких старших не тільки приклад для наслідування, а й моральних арбітрів, які оціняють їхні вчинки за шкалою моральності: добрий, хороший, чесний, працьовитий чи злий, брехливий, лінивий тощо. Коли моральна свідомість дитини перебуває у стані переходу від другої до третьої стадії, а інстинкти змінюються усвідомленим розумінням поведінки, головне завдання вихователя – поєднати методи словесного виховання з добродійною діяльністю, щоб спрямувати інтереси дитини в русло усвідомленої моральності.

Під впливом слова як засобу формування моральної свідомості молодші школярі глибше усвідомлюють суть морального життя суспільства. Їхня свідомість поступово виривається з-під впливу егоцентризму, який характерний швидше для дошкільнят, але часто зустрічається і в молодшому шкільному віці. За допомогою слова дитина починає усвідомлювати, що у кожного є свої інтереси. Вони можуть суперечити її бажанням, тому з цим потрібно рахуватися. Слово з уст авторитетного дорослого, з книг, з телекрану, з комп'ютера формує первинні уявлення дитини про добро і зло, розвиває вміння налагоджувати моральні відносини з близькими дорослими та однолітками. Учні початкових класів вчать ставити себе на місце інших, дотримуватися правил поведінки. У них з'являється віра в золоте правило етики, потреба бути хорошим, турбуватись про інших.

І якщо у дітей 6-8 років мотив такої поведінки цілком залежить від бажання отримати винагороду або похвалу від дорослого, то у 10-річних дітей – завоювати авторитет серед однолітків. Так закінчується перший рівень або друга стадія морального сходження особистості, котрі Л.Кольберг назвав передсоціальними. Слово авторитетної особи, як виховний чинник у цьому процесі, відіграє значну роль.

У процесі словесного спілкування з дорослим у дитини формується вербальний досвід моральної поведінки. Він обумовлюється впливом емоцій, які переживала дитина під час спілкування. Адже загальновідомо, що незабутність перших вражень дитинства забезпечується не стільки глибиною їх усвідомлення, скільки силою емоційного впливу.

Завдяки емоціям у моральній свідомості дитини зароджуються мотиви моральної поведінки. Від змісту почуттів залежить процес формування моральної свідомості. Якщо моральні приписи висловлюються дорослими надто суворо, без необхідного коментування, а в голосі звучить байдужість, то у дитини вони викликають або почуття страху, або не викликають нічого. Ідентичну ситуацію ми спостерігали в процесі нашого експериментального дослідження серед старших дошкільників і учнів першого класу. І навпаки, якщо спілкування з дорослими, спільна праця, дозвілля дарують дитині почуття любові, захищеності, радості, якщо моральні приписи коментуються зрозуміло, пробуджують позитивні емоції, то дитина діє правильно, бо це відповідає її емоційному стану. Як бачимо, почуття дорослого, закладені у його слово, викликають адекватні емоції у дитини.

Народна педагогіка ще на зорі людства помітила взаємозв'язок емоцій, слова та поведінки, створила універсальні засоби впливу слова на формування моральної свідомості дорослих і дітей. Відомий український педагог М.Стельмахович у своїй монографії "Народна педагогіка" відзначає особливу роль словесного виховання. Найголовнішими народними методами словесного виховання, за Стельмаховичем, є пояснення, порада, застереження, бесіда, переконання, прохання, словесна заборона, заохочення, схвалення, розповідь тощо [16]. Ці методи за допомогою різноманітних засобів, серед яких слід виділити фольклор, релігію, громадську думку, формували моральну свідомість людини упродовж тисячоліть. Слово, донесене до дитини через релігійні моральні заповіді, пісню чи казку, громадський осуд чи схвалення, ставало головним чинником формування моральної свідомості людини. Моральні народні приписи висували перед дитиною цілий ряд обмежень її діяльності.

Якщо потрібно було щось заборонити, то це робилося дуже мудро. Дитячу допитливість, енергійну пізнавальну діяльність часто зупиняло мамине або бабусине „зась!" (не можна!) Але хоч воно і звучало категорично, проте дитиною сприймалося належно, бо було обумовлене значущим словесним поясненням: не можна руйнувати гнізда птахів, бо будуть на руках і обличчі веснянки або ластівки підпалять будинок; не можна брати в руки жабу, бо будуть бородавки; не можна колихатися на стільчику, бо колишеш чорта; не можна гойдати порожню колиску, бо не спатиме менша сестричка; не можна лягтися, бо обсядуть злидні; не можна смітити хлібом, бо буде голод тощо. Перелік можна продовжувати.

У чому сила таких сентенцій? У вірі дитини в зміст слова. Тут не просто суворе „не можна!", а мудро прокоментоване застереження, спрямоване на благополуччя дитини, яке так схоже на бабусині і мамині казки та приповідки. Ці маленькі народні моральні „табу" містять у собі сюжетну канву (як фольклорні та авторські художні твори).

Дитині достатньо розуму, щоб осягнути мамину заборону – не колихатися на стільчику. Вона знає: можна впасти і вдаритись, можна поламати стільчик, але ж можна і не впасти, і не поламати. І якщо у маминій присутності дитина її слухає, зважаючи на авторитет, то наодинці, як правило, буде робити так, як забажає. Адже загальновідомо, що діти в дошкільному і молодшому шкільному віці здебільшого чинять правильно під впливом дорослого, боячись покарання або бажаючи бути у його очах хорошим хлопчиком або доброю дівчинкою. І коли над ними не височить постать старшого як регулятора поведінки, то природні потреби дитини в діяльності, особливо ігровій, перемагають. Це є нормою для даного віку.

Народні педагоги знали цю особливість розвитку моральної свідомості дитини. Тому й виробили педагогічні методи та прийоми, які діяли навіть за умови відсутності дорослого. Вони викликали в свідомості дитини такі роздуми: „Чортик? Він невидимий і не знаєш, коли він є в хаті. Швидше всього, що завжди, і це він штовхає мене на негідні вчинки". „Молодшу сестричку жаль, адже я її люблю, вона крихітна. І хоч дуже хочеться хитнути колиску, щоб аж дістала стелі, проте сестричка плакатиме – не буду". „Цікаво було б потримати ластів'ятко в руках, але буду рябий, як Панько. Хлопці дражнитимуть сонечком. Не чіпатиму..." і т.п. Звичайно, народна педагогіка передбачала, що не всі діти керуватимуться у поведінці подібним табу. Відомо чимало народних методів покарання дитини. Покарання були не тільки „дубцем", а в першу чергу – словом. А слово, як відомо, дужче і довше болить. До трьохрічного віку дитину не карали. Вважали, що „мале-дурне" [16, 16].

У народному середовищі малечку дитині прищеплювали почуття відповідальності за сказане і зроблене („Слово – не горобець, вилетить – не впіймаєш", „Зробиш діло – гуляй сміло", „Добре діло – красить тіло" та ін.). Якщо ж людина порушувала правила народного співжиття і поводитися негідно, то двері осель порядних людей перед нею зачинялися, вона ставала вигнанцем у своїй громаді. Спостерігаючи такі моральні санкції, діти з раннього віку, можливо, ще на підсвідомому рівні починали розуміти, що робиш зло не комусь, а насамперед собі. Від цього страждаєш ти і твої рідні. Так народна педагогіка, опираючись на звичаєве право і народну деонтологію, формувала моральну самосвідомість дитини засобами слова. К.Ушинський підкреслював, що цей незвичайний педагог не тільки навчає, а й навчає напрочуд легко, за якимось недосяжно полегшеним методом. Суть цього методу в прихованості педагогічного впливу за образами народної казки, прислів'я, приповідки, повір'я, примовки тощо. Педагогічний талант народу зумів найсуворіші моральні приписи перетворити на цікаву розповідь, яка ненав'язливо і непомітно через сюжетну канву фольклорного вислову або твору впливала на моральну свідомість дитини. В Біблії читаємо як Ісус Христос навчав віруючих притчами та проповідями, що спонукало людей мислити на моральні теми і робити певні узагальнення.

Висновки... І народна, і християнська деонтологія, формуючи в моральній свідомості людини почуття морального обов'язку, сферу належної моральної поведінки, вбачали у слові

водночас „...текст і підтекст, образ і думку, конкретне поняття і символ, ідею і форму, зміст і стиль, відбиток речей і їх першопочаток, по суті – еліксир творення нових понять і речей („родить у тридцятєро, у шістдесят і в сто раз”)” [3]. Але, щоб усе це охопити, необхідно, щоб той, хто дивиться очима, бачив, а хто слухає, чув і розумів суть прихованої моральної сутності слова.

Підсумовуючи розглянуті нами методологічні і теоретичні основи формування моральної свідомості особистості, ми дійшли висновку, що моральна свідомість людини проходить складний формотворчий шлях: від простих чуттєвих сигналів (психічних образів) до складних абстрактних моральних понять та моральних переконань. Навколишній світ відбивається в моральній свідомості людини у вигляді вражень, образів, уявлень, понять, котрі мають назву.

Отже, на основі вивчення Святого письма, педагогічної спадщини українського народу та видатних педагогів, психологів, мовознавців, філософів майбутні педагоги усвідомлюють, що власне слово і художнє слово є причиною, засобом і наслідком розвитку моральної свідомості. Завданням всіх, хто причетний до формування духовного світу підростаючого покоління, є створення умов, за яких художня література в поєднанні зі словом учителя-вихователя, словом засобів масової інформації, словом батьків та значимих дорослих стає системоутворюючим фактором формування моральної свідомості маленької людини, щоб з простої назви явища, дії чи ознаки, предмета чи істоти слово стало витвором духу, наповнилось моральним змістом, збудило моральні почуття, щоб усі, хто відповідає за виховання і розвиток підростаючого покоління, словом творили добро і красу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш.А. Школа жизни. – М.: Издательский дом Шалвы Амонашвили, 2000. – 144 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Библия. – К.: Гедеон, 1992. – 273 с.
4. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 460с.
5. Боришевский М.И. Психологічна самоактуалізація учнів у виховному процесі. – К.: ІЗМН, 1998. – 192с.
6. Вовконич С. Слово: від Біблії до інформатики // Слово і час. – 1992. – №12. – С.68.
7. Волощина Н.Й., Пасічник Є., Скрипченко Н., Хропко П. Концепція літературної освіти // Початкова школа. – 1994. – №6. – С.3-21.
8. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. – М.: Педагогика, 1982. – Т.1. – 488с.
9. Галузяк В.М., Алексеева О.В. Когнітивно-еволюційна теорія морального розвитку і виховання особистості // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім.М.Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вип.3. – Вінниця: ВАТ Віноблдрукарня. – 2000. – С.156-163.
10. Леонтьев А.М. Избранные психологические произведения. – М.: Педагогика, 1983. – 317с.
11. Леонтьев О. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Педагогика, 1985. – 227 с.
12. Макаренко А.С. Вибрані педагогічні твори / За ред. Є.Н.Мединського, І.Ф.Свадровського. – К.: Радянська школа, 1947. – 289 с.
13. Марьенко И.С. Основы процесса нравственного воспитания школьников. – М.: Просвещение, 1980. – 183 с.
14. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. – К.: ВіАн, 1996. – 350 с.
15. Плахтій В.І. Проблеми формування моральної свідомості дітей засобами народної педагогіки // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2000. № 2. – С.15-19.
16. Плахтій В.І. Показники та рівні сформованості моральної свідомості особистості // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 6. – Вінниця: РВВДП „Державна картографічна фабрика”, 2002 – С.75-80.
17. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1. – 654 с.
18. Сухомлинський В.О. Казки школи під голубим небом. – К.: Освіта, 1991. – 191с.
19. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Українська мова і література в школі. – 1989. - № 1. – С.13.
20. Эйнн Хичине. Шість ступеней Лоуренса Кольберга // Народное образование. – 1993. - №1. – С.38-43.
21. Якобсон С.Г. Психологические проблемы этического развития детей. – М.: Педагогика, 1984. – 238 с.
22. Kohlberg L. The development of children's orientations toward a moral order. The University of Chicago, USA, 1963. – 215 p.

Анотація

В.И.Фольваркова-Плахтий

Теоретические основы подготовки будущих учителей начального звена образования к развитию нравственного сознания учеников средствами слова и детской литературы

В статье исследуются теоретические основы подготовки будущих учителей начального звена образования к развитию нравственного сознания учеников средствами слова и детской литературы.

Ключевые слова: уровни нравственного развития, моральное поведение, моральное сознание, моральное воспитание, гуманистические ценности, моральная норма, словесное воспитание.

Summary

V.I.Fol'varkova-Plakhtii

Theoretical bases of preparation of the future teachers of primary level of education to the development of the moral consciousness of the pupils by means of a word and literature for children

Theoretical bases of preparation of the future teachers of primary level of education to the development of the moral consciousness of the pupils by means of a word and literature for children have been studied in the article.

Key-words: stages of moral development, moral behavior, moral consciousness, moral education, humanistic values, moral standard, verbal education.